

Ks. Lyubomyr Rzhyskyy
Parafia Najświętszej Eucharystii we Lwowie
Oksana Volynets
Instytut Humanistycznych i Społecznych Nauk
Narodowy Uniwersytet „Politechnika Lwowska”

Wyzwania znaków czasu dla Kościoła grecko-katolickiego na Ukrainie

Słowa kluczowe: znaki czasu, Kościół grecko-katolicki, tożsamość eklezjalna, odnowa liturgiczna, ekumenizm, duszpasterstwo.

Keywords: signs of time, Ukrainian Greek-Catholic Church, national and ecclesiastic self-identification, liturgical renewal, ecumenism, pastorship.

Schlüsselworte: Zeichen der Zeit, ukrainisch-griechisch-katholische Kirche, nationale und kirchliche Selbstidentifikation, liturgische Erneuerung, Ökumene, Priestertum.

Zgodnie ze wskazaniem ojca świętego Pawła VI, wyrażonym w sformułowaniu: „szczególna uwaga Kościoła skupia się na odkrywaniu faktów, wydarzeń, zjawisk naszych czasów”¹. W całym okresie posoborowym nastawienie na wydobywanie z historii bogatego sensu i znaczeń teologicznych charakteryzuje rozwój myśli teologicznej, rozumianej jako samoświadomość Kościoła. Posoborowa wizja jego natury odsłania szereg odniesień pastoralnych, ściśle związanych z teologią znaków czasu zainicjowaną jeszcze przed Soborem Watykańskim II, ale podczas jego trwania dynamicznie ukierunkowaną na aspekty historyczne, społeczne i kulturowe. Zasadniczym źródłem tej nowej inspiracji dla teologii znaków czasu stała się konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, a przede wszystkim przyjęta pod koniec doświadczenia soborowego Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (GS)². Cechą charakterystyczną tych dokumentów stała się troska o wypracowanie swoistej synergii między zmiennymi elementami wspólnoty ludzkiej

Adres/Adresse/Anschrift: dr Oksana Volynets, Katedra Politologii i Stosunków Międzynarodowych, Narodowy Uniwersytet „Politechnika Lwowska”, ul. Metropolity Andrzeja 5, 79-013 Lwów; ks. dr Lyubomyr Rzhyskyy, Parafia Najświętszej Eucharystii we Lwowie, ul. Muzealna 3, 79-007 Lwów, rzhyskyy@ukr.net.

¹ Por. Paweł VI, *Przemówienie na audyencji generalnej w dniu 16 kwietnia 1969 r.*, Chrześcijanin w Świecie 1 (1969), s. 9–13.

² Zob. GS4, 11, 44.

a stałą doktryną Kościoła. Na przecięciu się tych dwóch rzeczywistości powstaje m.in. postulat przemiany współczesnego świata w jego sferze politycznej, społecznej, ekonomicznej, technicznej, naukowej i kulturowej. Realizacja tego postulatu wymaga zaś gruntownej analizy zjawisk zachodzących we wspomnianych obszarach ludzkiej aktywności. Wymaga nadto roztropnej i przewidującej wizji teologicznej, mogącej odegrać rolę inspirującą i krytyczną. Zwykle realizacja tych zadań prowadzi do uwarunkowanych środowiskowo koncepcji duszpasterskich wspomagających życie religijne i społeczne.

Członkowie wspólnoty Kościoła w poszczególnych środowiskach kulturowych czy narodowych są powołani do tego, by sami podejmować wymienione wyżej zadania, nie czekając na szczegółowe, konkretne dyrektywy Stolicy Apostolskiej, ogłaszane mocą autorytetu *ex cathedra*. Kierując się ogólnymi założeniami zawartymi w katolickiej nauce społecznej, Kościoły lokalne mogą konkretyzować własne zadania jako odpowiedź na wyzwania stawiane ze strony tych procesów, które od Jana XXIII zwykło się określać pojęciem „znaków czasu”³. Jego sugestie zawarte m.in. w encyklikach *Mater et magistra* i *Pacem in terris* stały się impulsem do rozwoju teologii znaków czasu za Zachodzie, a także w Kościele krajów Europy Środkowej i Wschodniej, odgradzonych kulturowo i politycznie „żelazną kurtyną” od wolnego świata. Z tego powodu m.in. Ukraiński Kościół Grecko-Katolicki (UKGK) przez długi czas po zakończeniu Soboru Watykańskiego II nie był w stanie zaasymilować nauki i doświadczeń teologicznych związanych z pastoralnym wykorzystaniem znaków czasu. Dopiero w wyniku upadku reżimu komunistycznego UKGK mógł wyjść z podziemia i stopniowo odbudowywać swoją teologiczną tożsamość, mógł nawiązać twórczy dialog ze społeczeństwem i odbudować struktury swej eklezjalnej i społecznej aktywności. To, co dotychczas było udziałem jedynie wybranych członków tego Kościoła, pracujących na emigracji, obecnie stawało się wspólnym dziedzictwem duchownych, świeckich i osób konsekrowanych bezpośrednio zaangażowanych w pedagogię społeczną, w życie polityczne, ekonomiczne i kulturalne. Ten pionierski okres nie był pozbawiony trudności, gdyż brakowało wzorców, modeli a często i zrozumienia dla autorytetu Kościoła w sprawach publicznych. Skomplikowana gra sił społeczno-religijnych i socjalno-kulturowych (np. wpływ mediów masowych, pojawienie się zjawiska emigracji ekonomicznej, naciski ze strony wciąż żywych struktur postkomunistycznych) wszystko to sprawiło, że okres przejściowy stał się w istocie załączkiem nowych zjawisk tak pozytywnych, jak i negatywnych. Zjawiska te do dziś wnoszą w obszar refleksji

³ Zob. Иоан XXIII, Булла „Humanae salutis”, 21.12.1961, Русский перевод, Ватиканская типография 1961.

pastoralnej wiele wyzwań dla nowego odczytania ich znaczeń w świetle Ewangelii i duszpasterskiej roztropności. Oto zatem dlaczego ukazanie specyfiki znaków czasu na Ukrainie stanowi dla UKGK pierwszorzędne zdanie na początku XXI w. Zakłada ono kompetencje teologiczne i bogate doświadczenie pastoralne, wpisane w specyfikę kulturową i mentalność Ukraińców ukształtowaną w kontekście kultury ponowoczesnej i postkomunistycznej. Przedmiotem zasadniczym analizy ukraińskich znaków czasu coraz wyraźniej staje się szeroka gama funkcji Kościoła w społeczeństwie, które w różnych obszarach doświadcza skutków przechodzenia od totalitaryzmu do demokracji. Zjawiska społeczne zyskują naświetlenie historyczne, a następnie przenoszone są w zakres świadomości religijnej i eklezjalnej, prowadząc do wniosków w zakresie katechizacji, życia liturgicznego, aktywności społecznej i ekumenicznej, w warunkach społeczeństwa pluralistycznego. Zdobyte na tej drodze doświadczenie będzie owocować w przyszłości pomocą w wypracowaniu gruntownej, pastoralnej koncepcji posługi UKGK.

Dodatkową racją wskazującą na aktualność podjętego tematu jest potrzeba wypracowania modelu łączenia odrodzenia narodowo-duchowego z ideą kształtowania własnej państwowości przez minione stulecia poddanej różnym modelom pedagogii społecznej. Na potrzebę takiej konsolidacji na początku XXI w. zwrócił uwagę Jan Paweł II, mówiąc: „w czasie tego ważnego, przełomowego przejścia Cerkiew, uświadamiając sobie swoje posłannictwo będzie nadal wzywać wiernych do czynnej współpracy z państwem w osiąganiu dobra wspólnego”, a wszystko to w ramach „wychodzenia naprzeciw wyzwań współczesności”⁴. Jednym z czynników zespolenia duchowego podzielonego narodu ukraińskiego może stać się bosko-ludzka (inkarnacyjna) zasada głoszona przez Kościoły chrześcijańskie tradycji kijowskiej, szczególnie zaś UKGK⁵. W tym kontekście widać, jak ważne staje się odnalezienie historycznej roli i miejsca w całości kształtowania chrześcijańskiej misji w dzisiejszej Ukrainie, gdzie żywioł religijny prowadzi do konfrontacji z innymi religiami, a zwłaszcza z pseudoreligiami współczesności i sektami. Jednym z motywów podjęcia inicjatyw pastoralnych w tym kierunku wydaje się być przewyciężanie międzykonfesyjnego napięcia oraz budowanie narodowej i eklezjalnej tożsamości Ukraińców⁶.

Proces odczytania i interpretacji znaków czasu na Ukrainie pozostaje w bezpośrednim związku z kontekstem teologii pastoralnej – jej celów, metod

⁴ Zob. *Przemówienie Jana Pawła II podczas jego pielgrzymki na Ukrainie w dniach 23–27 czerwca 2001 r.*, w: *Вітаю тебе Україно. Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 р.* Промови і проповіді, Львів 2001, s. 100–101.

⁵ O.O. Волинець, М.П. Гетьманчук, Л.П. Ржиський, *Українська Греко-Католицька Церква і держава: теорія і практика взаємодії*, Львів 2007, s. 163.

⁶ *Ibidem*, s. 141.

i podejmowanych inicjatyw. Stymuluje on wyraźnie działalność duszpasterską we współczesnym pluralistycznym społeczeństwie ukraińskim. Konsekwentnie też doniosłe jest ukazanie zjawisk mających charakter znaków czasu, określenie ich dynamiki i ukierunkowania działalności duszpasterskiej UKGK pod kątem ich wpływu na świadomość i życie wiernych.

Proces odczytania znaków czasu powinien wychodzić od biblijno-teologicznego rozumienia pojęcia „znaki czasu” poprzez np. analizę kategorii „kairos” z tekstu Pisma świętego, głównie św. Pawła⁷. Z kolei konieczna jest analiza współczesnej nauki Kościoła katolickiego na ten temat, poczynając od Jana XXIII, przez dokumenty Vaticanum II, ważniejsze wskazania Pawła VI, a szczególnie Jana Pawła II, który zasługuje wręcz na miano koryfeusza w rozpoznawaniu znamion znaków czasu we współczesnym świecie⁸. Wskazania Magisterium są następnie rozwinięte w poglądach przedstawicieli różnych szkół teologicznych. Trzeba zwrócić przy tym uwagę na aktualność modeli interpretacyjnych zależnych od znanych z historii teologii polemik tomistów z molinistami⁹. Efektem osiągniętym na tym etapie stanie się wyodrębnienie znamion znaków czasu oraz podanie zasad ich interpretacji.

W społeczno-religijnych i społeczno-kulturowych, a także społeczno-politycznych uwarunkowaniach życia na Ukrainie od uzyskania niepodległości poprzez kolejne etapy transformacji zmierzającej do budowania własnej tożsamości i państwowości swoje miejsce dla pastoralnej działalności zyskuje także UKGK z kontekstowo rozumianymi sposobami prowadzenia nowej ewangelizacji, jaką podejmuje Kościół powszechny. Pośród tych uwarunkowań wymieniono m.in. narodowo-duchowe odrodzenie na Ukrainie, transformację światopoglądową, procesy demokratyczne i inne. Na przedłużeniu ponadtysiącletniej tradycji, w warunkach głębokiego zakorzenienia przesłania Ewangelii w narodzie ukraińskim, miejsce UKGK określane jest poprzez specyfikę ukraińskich znaków czasu. Najważniejsze ogniwa tej specyfiki to obchody jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa, 1000-lecia chrztu Rusi-Ukrainy, 400-lecie Unii Brzeskiej, 60-lecie przesładowania UKGK, rocznica powrotu zwierzchnika UKGK do stolicy kijowskiej oraz stopniowe wchodzenie Ukrainy do wspólnoty światowej demokracji¹⁰.

Odpowiednio do tych znaków czasu UKGK wskazuje kierunki swej działalności pastoralnej, spośród których do najważniejszych należy zaliczyć współ-

⁷ Zob. S. Bielecki, *Teologia znaków czasu*, Kielce 2006, s. 75–131.

⁸ Ibidem, s. 153–182.

⁹ Zob. M.D. Chénu, *Les signes des temps. – Reflexion theologique*, w: *L'Église dans le monde de ce temps*, t. II. Serie “Unam Sanctam”, Éditions du Cerf, Paris 1967, s. 208–224; P. Valadier, *Signes des temps, signes de Dieu?*, “Études” août – septembre, 1971, s. 266–275.

¹⁰ Собор УГКЦ „Нова Євангелізація”, *Нарис для роздумів по підготовці до Собору*, Львів 1996, с. 1–4.

czesną formę kaznodziejstwa i katechezy. Obie formy mają prowadzić do odkrywania oblicza Chrystusa, zachowania tysiącletniej tradycji zainicjowanej przez księcia Włodzimierza, dążenia do jedności wszystkich Kościołów tradycji kijowskiej, udziału w konstruktywnych inicjatywach ekumenicznych, do kształtowania świadomości wiernych zdolnych do podejmowania funkcji i zadań eklezjalnych w obliczu wyzwań ze strony demokratycznego i pluralistycznego społeczeństwa.

Znakiem możliwości i potencjału UKGK w reagowaniu na znaczące procesy społeczne stała się wrażliwość, odwaga i dynamizm zaangażowania UKGK w przemiany zainicjowane „Pomarańczową Rewolucją” przełomu 2004 i 2005 r., „Rewolucją Godności” (2013 r.) oraz wojną rosyjsko-ukraińską w Donbasie. Podczas tych wydarzeń Ukraińcy spojrzeli na siebie jako na jeden naród. Nie bacząc na oceny polityczne zachodzących przemian, naród wykazał wierność głównym zasadom demokratycznym: docenił znaczenie ludzkiej godności, równość wobec prawa, wolność słowa, sprawiedliwość w wymiarze społecznym i wartość wolności wyznania. Ponadto w okresie wspomnianych przemian Ukraińcy opowiedzieli się za takimi wartościami, które w praktyce życia Europejczyków są dziś traktowane dalszoplanowo, jak np. religijny wymiar życia społecznego. Świadectwo dane przez różne Kościoły chrześcijańskie Ukrainy stało się pozytywnym sygnałem dla laicyzującej się Europy.

Rewolucyjny proces odradzania się narodu można traktować jako znak czasu dla spadkobierców eklezjalnej tradycji kijowskiej. Wymownym, od Boga danym, znakiem jest według niego duchowy zapal ujawniający się na placach rewolucyjnych manifestacji, który obok innych elementów był naznaczony ewangelicznym potencjałem działania. Ów przejaw dynamizmu Ewangelii we współczesnym świecie to zarazem plon pracy Kościoła i drogowskaz na przyszłość do realizacji posłannictwa. Przybiera ono formę utwierdzenia struktur zewnętrznych, a także wychowania wiernych w duchu miłości społecznej.

Należałoby również zwrócić uwagę na zasadnicze elementy tożsamości eklezjalnej UKGK, które stanowią punkt odniesienia dla odpowiedzi udzielanych na znaki czasu. Warto przy tym podkreślić świadomość wiernych, że UKGK to nie rodzaj wyznania, ale w teologicznym rozumieniu Kościół, który dla wierzących jest środowiskiem zbawienia, powołany do misji zbawczej w łonie Kościoła powszechnego i wspólnoty innych narodów. Eklezjalna tożsamość UKGK wyraża się w sposobie jego istnienia mocą *sui iuris* dobieranych form posługi, aktualizującej historiozbowcze działanie Chrystusa i rodzącego w ten sposób dojrzałość postaw i świadomość misji¹¹. Niezwykle ważną okolicznością jest,

¹¹ Zob. Л. Ржиський, О. Волинець, *Знаки часу і Українська Греко-Католицька Церква: Монографія*, Львів 2009, s. 153–188.

by ugruntowanie tej tożsamości dokonywało się w ramach świadomości konfesyjnej i struktur eklezjalnych, co niesie w sobie silny potencjał ekumeniczny i szansę przyszłościowego rozwoju struktur społecznych. Ponadto czyni możliwym dialog między Kościołami i toruje drogę chrześcijańskiego pojednania. Inny obszar tej tożsamości UKGK wiąże się ze stosunkiem do służenia bliźnim. Postawa służby a nie panowania jawi się jako rezultat wielu lat nieformalnego istnienia i działania.

Poczucie eklezjalnej tożsamości tkwi przede wszystkim w świadomości wierzących. Od nich więc zależy, jakie formy instytucjonalne będzie przybierać posługa pastoralna. Winna ona spełniać wymóg żywych, dynamicznych struktur, właściwych dla chrześcijańskich inicjatyw, jakie pojawiały się w łonie Kościoła od pierwszych wieków jego istnienia.

Zgodnie z myślą znanego pastoralisty austriackiego, Frederika Klostermana, główną zasadą scalającą działalność duszpasterską ma być idea wspólnoty. Dlatego Kościół rozumiany jako wspólnota winien wcielać się we wspólnotę społeczną; cała wspólnota Kościoła winna być podmiotem jego działalności; działalność Kościoła winna świadomie odbywać się w konkretnych uwarunkowaniach czasu i miejsca, dając możliwość uczestnictwa we wspólnocie ogólnokościelnej; poszczególne zaś wspólnoty eklezjalne winny się kierować prawem interkomunikacji¹². Jeśli przeniesie się te zasady na grunt Ukrainy, wówczas można dostrzec, że właściwa odpowiedź UKGK na znaki czasu o aspektach wspólnotowych dyktuje potrzebę odnowienia wspólnoty eklezjalnej. To stanowi bowiem odpowiedź na takie negatywne zjawiska ukraińskiego życia religijnego, jak: selektywność, subiektywizm, sytuacjonizm, relatywizm moralny, niekiedy skrajny indywidualizm jako pochodne systemu totalitarnego, któremu Ukraina poddana była przez ostatnie 80 lat.

W życiu wspólnoty kościelnej niezbędne jest także określenie miejsca i roli ludzi świeckich. Inny zakres wyznacza uświadomienie sobie odrębności zadań w Kościołach tradycji wschodniego chrześcijaństwa. Dotyczy to np. ruchów i stowarzyszeń, które winny strzec się popadania w mechanizmy biurokratyczne, w ideologizację, a tym bardziej w odnawianie znamion mentalności totalitarnej. Przewycięzeniu takich tendencji służy m.in. głęboka wewnętrzna odnowa zarówno duchowieństwa, jak i świeckich. Ich formacja jest nierozzerwalnie związana z odnową życia parafialnego, odgrywanego po Soborze Watykańskim II istotną rolę w aktualizacji i kontekstualizacji Kościoła. Uczestnictwo UKGK w procesach demokratyzacji i odrodzenia ducha narodowego rodzi także po-

¹² R. Kamiński, *Historyczny rozwój teologii pastoralnej*, w: R. Kamiński (red.), *Teologia pastoralna*, t. 1, Lublin 2000, s. 90–93.

trzebę wypracowania nowych modeli parafii na terenie Ukrainy, przy jednoczesnym ożywianiu form tradycyjnych. W kontekście doświadczeń Kościoła na Zachodzie Europy wielkiego znaczenia nabierają małe wspólnoty parafialne, o dużej autonomii¹³. Sytuacja Ukrainy wyklucza obie te możliwości, by nie doprowadzić do destrukcji. Mimo to nadal jest aktualne zadanie odnowienia i reorganizacji struktur UKGK jako Kościoła Patriarchalnego.

Ważną rolę w dawaniu odpowiedzi UKGK na znaki czasu odgrywa liturgia, która – jak wiadomo – stanowi źródło życia parafialnego. W wyniku przeprowadzonych badań socjologicznych we Lwowie wiadomo, że praktyki religijne, zwłaszcza udział w Eucharystii są głównym czynnikiem poszerzania wiedzy religijnej, budowania przekonań osobowych¹⁴. Poznanie Boga, doświadczanie miłości we wspólnocie, pomoc wzajemna, moralność chrześcijańska prowadzą do dojrzałości osoby, a są prostą konsekwencją dobrze ustawianego w parafii życia liturgicznego.

Z punktu widzenia historycznego, poważnym czynnikiem odnowy życia religijnego i społecznego stała się pielgrzymka Jana Pawła II na Ukrainę 23–27 czerwca 2001 r. Wówczas to Ukraina jako państwo ukazała światu swój potencjał organizacyjny, etap osiągniętej transformacji demokratycznej; dzięki tej wizycie światu uświadomiono europejskie korzenie tożsamości narodu głównie poprzez bogatą, chrześcijańską kulturę i liczne przejawy scalania tradycji Wschodu i Zachodu. Z kolei Jan Paweł II wyznaczył katolikom miejsce w społeczeństwie Ukrainy, wprowadzając ich w obszar współpracy ze wszystkimi ludźmi dobrej woli. Współpraca ta winna pozwalać na realizację zadań duszpasterskich tak w warunkach obecnych, jak przede wszystkim w przyszłości. Najważniejsze z tych zadań to: duszpasterstwo rodziny jako instytucji doświadczającej szczególnego kryzysu; duszpasterstwo młodzieży, która pierwsza doświadcza negatywnych skutków kryzysu rodziny i potrzebuje formacji moralnej; duszpasterstwo kultury, opartej na chrześcijańskich wartościach, zdolne przeciwstawić się tendencjom destruktywnym i antypersonalistycznym we współczesnych kulturach; duszpasterstwo polityki kierującej się zasadami moralności i etyki w stosunkach międzynarodowych i w polityce wewnętrznej¹⁵. Osobne zadania przed duszpa-

¹³ Zob. G. Macchiani, *Ewangelizacja w parafii. Metoda „komórek”*, Kraków 1997; L.M. Pignatiello, *Duszpasterstwo parafii roku 2000*, tłum. A. Żądło, Kielce 1999; A. Żądło, *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999; idem, *Współczesne propozycje odnowy parafii*, w: R. Kamiński (red.), *Teologia pastoralna*, t. 2, Lublin 2002, s. 94–108.

¹⁴ Idem, *Znaki czasu i Українська Греко-Католицька Церква: Монографія*, s. 212–214.

¹⁵ Пор. Іван Павло II, *Промова на зустрічі з Католицьким Єпископатом України*, Київ, Апостольська Нунціатура, 24 червня 2001 року, w: *Вітаю тебе, Україно*. Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року, Промови і проповіді, Львів 2001, s. 33–37.

sterstwem w kontekście przemian społecznych związane są z wychowaniem do dialogu i do właściwego wykorzystania czynnika odrodzenia narodowego i religijnego przymierza.

Wnioski

1. Procesy społeczne odpowiadające definicji znaków czasu mają miejsce na Ukrainie i dają się rozpoznać zgodnie z teologicznymi przesłankami wypracowanymi w Kościele głównie od pontyfikatu Jana XXIII. Jednym ze środowisk teologicznego rozpoznania tych znaków jest UKGK. W oficjalnych wystąpieniach oraz w praktyce duszpasterskiej Kościół ten widzi znaki czasu jako elementy Bożego działania w historii, przestrzeń współpracy Bosko-ludzkiej jako zgodnego z ekonomią zbawczą wykorzystania wolności Boga i wolności człowieka. Pozwala to na nowo wykorzystać model molinistycznego rozumienia obu wolności, kształtujących wydarzenia pod działaniem Ducha Świętego. Dyktuje to potrzebę odczytywania znaków czasu w atmosferze modlitwy, odniesień biblijnych i w ramach doktryny o samoobjawianiu się Boga w historii. W pewnym sensie znaki czasu to wyzwanie oparte na relacji od Osoby Boga do osoby człowieka, od miłosiernego Boga do człowieka uwikłanego w procesy codzienności. Zasadniczą postawą chrześcijanina w takiej sytuacji ma być słuchanie, spostrzeganie, czuwanie i odpowiadanie.

2. Pośród procesów zachodzących na Ukrainie, mających znamiona znaków czasu, niektóre mają charakter uniwersalny a inne są związane ze specyficzną sytuacją ukształtowaną w ostatnim dziesięcioleciu. Główną cechą charakterystyczną tego okresu są procesy tworzenia ukraińskiej państwowości w ramach odchodzenia od mentalności totalitarnej ku demokratycznej. UKGK odczytuje ten proces jako specyficzny znak czasu dla Ukrainy.

Badanie znaków czasu odkrywa religijny sens odrodzenia narodowo-duchowego Ukraińców, zachodzącą w ich świadomości transformację światopoglądową i zajmowanie postaw sprzyjających dialogowi Kościoła ze społeczeństwem. Dialog ten, oparty na uniwersalnych wartościach światopoglądowych chrześcijaństwa wnosi określone priorytety wartości, buduje narodową i eklezjalną świadomość, dzięki czemu model wypracowany przez UKGK zyskuje znaczący wpływ na życie codzienne Ukrainy. Rzeczywista, skuteczna i rozwojowa współpraca Kościoła i państwa stała się faktem i wciąż pozostaje ważnym zadaniem na przyszłość. Wytwarza bowiem szansę zachowania i ugruntowania podmiotowości partnerów tego dialogu i współpracy, wspiera mentalność demokratyczną, staje się poważnym elementem odrodzenia narodowo-duchowego społeczeństwa.

Rzeczywista transformacja światopoglądowa w obszarze wartości to czytelny znak czasu ostatniego dziesięciolecia. Tworzy ona zrąb nowego systemu moralno-etycznego, opartego na wartościach przeciwstawiających się przejałowom i skutkom współczesnego kryzysu antropologicznego i moralnemu relatywizmowi. Wychowanie personalistyczne na zasadach moralnych chrześcijaństwa i tworzenie nowej jakości bytu Kościoła i państwa pomoże obu strukturom urzeczywistniać ich misję w historii.

Procesy demokratyczne odsłoniły przed Kościołem nowe możliwości prowadzenia dialogu i współpracy z cywilizacją zachodnią. To pozytywny znak czasu, jakkolwiek niesie w sobie ryzyko zaprzepaszczenia wartości właściwych efektom transformacji światopoglądowej na Ukrainie, o ile dojdzie do negatywnie rozumianej europeizacji modeli życia. Praca w warunkach demokratycznego, pluralistycznego społeczeństwa wymaga roztropnego, czujnego i twórczego podejścia. Zachodni, często europejski (w odróżnieniu od amerykańskiego), sekularyzm może zająć miejsce wojującego, ateistycznego komunizmu. Nie można zwłaszcza przestać być czujnym w obszarze idei i walki o tzw. prawa człowieka.

3. Sobór UKGK ukazał autentyczne, kościelne podejście do problematyki znaków czasu. Odczytywanie historii w duchu nauczania teologicznego i historycznego wskazuje na znaki wielkich jubileuszy: 2000 lat chrześcijaństwa, 1000-lecia chrztu Rusi-Ukrainy, 400-lecia Unii Brzeskiej, 60-lecia delegalizacji UKGK i powrotu zwierzchnika tego Kościoła do stolicy Kijowa, co zapoczątkowało legalizację uzasadnionych historycznie roszczeń do znaczonego autorytetem historycznym udziału w życiu społecznym Ukrainy. Znaki te pozwalają odczytywać działanie Bożej Opatrzności w historii i teraźniejszości. Określają też możliwe dalsze inicjatywy i zdarzenia określające misję Kościoła na Ukrainie. Najważniejsze z nich to: stworzenie własnego modelu posługi katechetycznej, dostosowanej do warunków wielowyznaniowości i zachowania istotnych elementów kultury narodowej; powrót do typowo ukraińskich wzorców duchowości, oczyszczenie ich z narzuconych elementów – tak łacińskich, jak i prawosławnych. Oznacza to w praktyce próbę budowania syntezy mistyki bizantyjskiej z racjonalistycznymi szkołami duchowości zachodniej, w czym duże znaczenie miała Akademia Kijewsko-Mohylańska; prace w obszarze budowania jedności chrześcijaństwa przy specyfice rozwiązań ukraińskich. Istotnym elementem tych działań winna być pogłębiona teologia ekumeniczna; poszukiwanie pogłębionej wizji świadectwa chrześcijańskiego życia i śmierci – męczeństwa jako realnego znaku czasu. Pozwala to na kształtowanie życiowej autentyczności opartej na prawdzie, na dobru i na ofierze z własnego życia. Najbardziej wyrazistym znakiem takiej postawy stały się przykłady męczeńskiego świadectwa wpisanego w śmierć Chrystusa; uświadomienie potrzeby aktywnej obecności w Kościele

i w społeczeństwie pluralistycznym. Głównym przejawem takiej obecności ma być służba, uwzględniająca racje osobowe, solidarność, pomocniczość – zdolna pokonać przeciwności w rozumieniu soteriologii Zachodu i Wschodu; aktywna reakcja Kościoła na współczesne procesy społeczne zależne od zjawiska emigracji – wpływanie na wiernych w celu uniknięcia negatywnych skutków tych procesów.

4. Skuteczną odpowiedzią na pozytywne i negatywne znaki czasu winna być działalność duszpasterska dostosowana do istotnych elementów kształtujących ich historiozbowcze znaczenie. Bez odnalezienia eklesjalnej tożsamości i związanych z nią elementów organizacyjnych i prawnych działalność taka wydaje się niemal niemożliwa. Dlatego proces poszukiwania i ugruntowania autoidentyfikacji może stać się zaczątkiem skutecznego duszpasterstwa w warunkach współczesnego społeczeństwa. Na etapie budowania narodowego, niepodległego państwa globalny program autoidentyfikacji przewiduje utrzymanie znamion własnej eklesjalności. To sprawa równie ważna, jak zachowanie znamion tożsamości narodowej.

Poznanie i zachowanie dziedzictwa liturgicznego i spuścizny teologicznej są dziś nagłym wymogiem. Kwestie te zawarto w dokumentach UKGK. Współcześni autorzy zajmujący się tymi sprawami widzą potrzebę zachowania wszystkich tradycji Wschodniego Kościoła, a także konieczność aktywizowania ruchu ekumenicznego. Osobliwą cechą eklesjalnej tradycji kijowskiej jest stworzenie przestrzeni dla spotkania Kościoła łacińskiego z prawosławnym Wschodem. Trzeba przy tym wystrzegać się eklesjalnego i teologicznego separatyzmu w stosunku do Zachodu. Samo zetknięcie się z takim dziedzictwem nie niszczy wszakże tożsamości, a wręcz przeciwnie – rozbudowuje ją i uzasadnia. Chrześcijaństwo ukraińskie jest ze swej natury otwarte, twórcze i dynamiczne.

Najważniejszym przejawem tożsamości eklesjalnej jest liturgia. Owocem udziału w Eucharystii, sprawowaniu innych sakramentów i wspólnot modlitewnych staje się życie chrześcijańskie. Treść liturgii bizantyjskiej to głęboka i integralna forma kontaktu z tajemnicą, w ramach której odbywa się kerygmat, diakonia, martyria i koinonia. Pełne odkrycie tego bogactwa liturgii na Ukrainie może mieć wartość swoistego znaku czasu, wspomagającego budowanie tożsamości eklesjalnej.

Odrębny grupa znaków czasu wiąże się z obszarem prawnokanonicznym, którego szczególnym miejscem jest przyznanie UKGK statusu patriarchatu. Dyktują je zarówno względy pastoralne, historyczne, jak i organizacyjne. UKGK jest największym Kościołem wschodnim na świecie i drugim co do wielkości na Ukrainie – skupia ponad 5 mln wiernych, któremu służy około 3 tys. duchownych. Społeczność ta charakteryzuje się dynamicznym wzrostem – rośnie liczba

powołań, rozwija się dynamicznie katechizacja, dobiega końca budowanie struktur organizacyjnych, regulowane są materialne zabezpieczenia, wzrasta ilościowo i jakościowo środowisko wychowawców. Trzeba podkreślić, że oczekiwana decyzja Stolicy Apostolskiej w tym kierunku może okazać się dodatkowym bodźcem przyciągającym do Kościoła osoby dotąd stojące poza nim. Nie chodzi tu tylko o wymowę aktu prawno-kanonicznego. W istocie ma on wymowę eklezjologiczną – uświadamia mianowicie rangę i zakres odpowiedzialności za tę część Kościoła powszechnego, która okazuje się jej ważnym tworzywem.

5. Eklezjalna tożsamość jest ściśle związana z poziomem wiedzy religijnej i doskonałością postaw moralnych wiernych. Może ona być osiągnięta w wyniku duszpasterstwa prowadzonego w sposób systematyczny i planowy. Stąd też odnowiona pastoralna działalność UKGK w odniesieniu do znaków czasu wymaga:

- globalnego wewnętrznego odnowienia Kościoła, a nie tylko jednego z jego podmiotów (np. podmiotu działalności pastoralnej); odnowienia, a nawet zreformowania formacji teologicznej i wychowania seminarijnego, likwidacji podziału między seminaryjnym a akademickim wykształceniem, należytego przygotowania wykładowców i duchownych formatorów w seminariach;

- aktywizacji ruchu wiernych świeckich i pokonanie w tym zakresie różnych uprzedzeń, zadawnionych stereotypów i barier psychologicznych;

- odrodzenia istniejących niegdyś i pomoc powstającym zgromadzeniom wiernych. Troską należy otoczyć grupy małe, słabe, ale o dużej wartości motywacyjnej;

- odnowienia tradycyjnych form duszpasterstwa, zwłaszcza liturgicznego;

- stworzenia odpowiednich warunków do powstania mało znanych dotąd na Ukrainie form duszpasterstwa specjalistycznego, co może wymagać wzmocnienia struktur centralnych UKGK;

- urzeczywistniania misji UKGK przez ewangelizację ukraińskiej kultury, np. w drodze scalania tysiącletniej inkulturacji z organiczną chrystianizacją zjawisk kultury współczesnej;

- koordynowania i współpracy diecezji UKGK w kraju i na emigracji, co ma być odpowiedzią Kościoła na emigrację, traktowaną jako swoisty znak czasu, wyrastający z emigracji ekonomicznej, ale będący dodatkowym argumentem w obszarze przyznania UKGK statusu patriarchatu.

6. Uwzględniając charakter wyzwań współczesności, hierarchia UKGK rozpoczęła prace nad programem duszpasterstwa i kreśli kierunki przyszłej swej działalności. Istotne elementy tej wizji to: kapłan, parafia, komunikacja społeczna, ekonomat, ustrój kościelny, patriarchat, ewangelizacja.

Przedstawione wnioski i ogólna strategia UKGK dają przesłanki do przekonania, iż ich podstawą jest świadomość zachodzących przemian, które są

rozumiane jako znaki czasu dawane przez Boga. Uświadomienie sobie sensu zdarzeń w kontekście Opatrzności Bożej pozwala wpływać na poczucie ważności osobistego zaangażowania w Kościół, budowanie tożsamości chrześcijańskiej, pozwala przezwycięzać dychotomię życia liturgicznego i świeckiego, a w przyszłości przysłuży się do ukształtowania koinonii dzieci Bożych.

WYZWANIA ZNAKÓW CZASU DLA KOŚCIOŁA GRECKO-KATOLICKIEGO NA UKRAINIE

(STRESZCZENIE)

W artykule podjęto rozważania dotyczące „znaków czasu” na Ukrainie i odczytania sposobu ich rozpoznawania w łonie Ukraińskiego Kościoła Grecko-Katolickiego (UKGK). Pochodną tego tematu jest zagadnienie dynamiki, wyszczególnienie zasadniczych tendencji i zasad funkcjonowania pastoralnej misji Kościoła w kontekście życia Ukrainy. Autorzy skupili się na przedstawieniu i analizie następujących zagadnień: rozpoznawanie i interpretacja znaków czasu; wyjawienie uniwersalnych dla wspólnoty światowej znaków czasu w procesach narodowo-duchowego odrodzenia, transformacji światopoglądowej i stworzenia społeczeństwa pluralistycznego na Ukrainie, a także osobliwości ukraińskich znaków czasu; aktualnego stanu działalności UKGK i przedstawienie, w jaki sposób odpowiada on na znaki czasu. Wydaje się, że odpowiedź UKGK na znaki czasu polega na realizacji dynamicznego i integralnego procesu – od teologicznego uświadomienia znaków Opatrzności Bożej w historii drogą poszukiwania tożsamości eklezjalnej i nowych form duszpasterstwa do ukształtowania na Ukrainie koinonii dzieci Bożych.

CHALLENGES FOR THE SIGNS OF TIME FOR THE GREEK CATHOLIC CHURCH IN UKRAINE

(SUMMARY)

On the basis of the theological pastoral analysis peculiarities of the time signs in Ukraine and their influence on the dynamics of the pastoral activity of the Ukrainian Greek-Catholic Church has been researched in the article. The article contains the criteria of signs of time distinguishing and interpretation; the universal signs of time in the process of national spiritual revival and transformation of ideological priorities and the development of pluralistic society in Ukraine; this research points out the peculiarities of the Ukrainian signs of time and analyzes the actual state of Ukrainian Greek-Catholic Church activity and its understanding and response to the signs of time. The author's concept of the Ukrainian Greek-Catholic Church response to the signs of time underlies the realization of dynamic and integral process – from the depth of theological understanding of the signs of God Providence in history through the search of his own ecclesiastical identity to the pastoral care, able to create a renewed Christian community.

HERAUSFORDERUNGEN FÜR DIE ZEICHEN DER ZEIT FÜR DIE GRIECHISCH-KATHOLISCHE KIRCHE IN DER UKRAINE

(ZUSAMMENFASSUNG)

Auf der Grundlage der theologischen Epistel werden in dem Artikel die Besonderheiten der Zeichen der griechisch-katholischen Kirche in der Ukraine und deren Einfluss auf die Dynamik der Priestertum Aktivität der UGKK analysiert. Der Artikel enthält die Zeichen, die die Zeit charakterisieren und erklären und die universellen Zeichen der Zeit im Prozess der nationalen geistigen Erneuerung und Verwandlung von ideologischen Prioritäten und der Entwicklung der pluralistischen Gesellschaft in der Ukraine. Diese Arbeit erforscht die Besonderheiten der ukrainischen Zeichen der Zeit und analysiert die heutige Tätigkeit der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche sowie ihr Verständnis und ihre Reaktion. Im Grunde der Autorenkonzeption der ukrainischen griechisch-katholischen Kirche liegt die Realisierung des dynamischen und integralen Prozesses aus der Tiefe des theologischen Verständnisses der göttlichen Symbole in der Geschichte durch die Suche nach der eigenen kirchlichen Identität des eingeborenen Priestertums. Dadurch wird es ermöglicht, die erneuerte christliche Gemeinschaft zu schaffen.